

SISÄLLYS

1 Johdatus pragmatiikan peruskäsitteisiin ja lasten pragmatiikan vaikeuksiin

<i>Soile Loukusa, Leila Paavola ja Matti Leiwo</i>	11
1.1 Pragmaattisen tutkimuskentän historiaa ja määrittelyä	11
1.2 Konteksti pragmaattisessa tutkimuskentässä	13
1.3 Sosiaalinen vuorovaikutus pragmaattisten taitojen omaksumisen perustana	14
1.4 Kielellisen ilmauksen merkityksen pragmaattinen tulkinta	16
1.5 Lasten pragmaattisten vaikeuksien ilmeneminen	17
1.6 Näkökulmia lasten pragmaattisten taitojen kuntoutukseen	19
1.7 Lopuksi	20

I PRAGMAATTINEN KEHITYS JA SEN TAUSTATEKIJÄT

2 Pragmaattisen kehityksen taustatekijöitä

<i>Soile Loukusa, Sari Kunnari ja Ulla Vedenkannas</i>	25
2.1 Sensoriset tekijät	25
2.2 Kielen osajärjestelmät	26
2.3 Muisti	29
2.4 Yleistieto ja kokemukset	31
2.5 Päätelytaidot	32
2.6 Mielen teoria	34
2.7 Tarkkaavuus	36
2.8 Toiminnanohjaus	37
2.9 Lopuksi	38

3 Varhaisten vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehitys

<i>Leila Paavola</i>	43
3.1 Synnynnäiset valmiudet ja kasvuympäristö kehityksen alkuun panevina voimina	43
3.2 Varhaisten vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehityksessä on useita vaiheita	46
3.3 Vauvavaiheen keskeiset kehitykselliset virstanpylväät	47
3.4 Kehitys tavoitteelliseksi kommunikoijaksi	49
3.4.1 Tavoitteellisen kommunikoinnin päämäärät ja keinot esikielellisessä kehitysvaiheessa	50
3.4.2 Esinetoiminnot ja symbolinen leikki	54
3.5 Lopuksi	56

4 Lasten kerrontaitojen kehitys

<i>Anne Suvanto ja Leena Mäkinen</i>	63
4.1 Mikä on kertomus?	63
4.1.1 Skriptit.....	64
4.1.2 Henkilökohtaiset kertomukset	64
4.1.3 Fiktiiviset kertomukset.....	65
4.2 Hyvän kertomuksen rakenne	67
4.3 Kerronnan kehityslinjoja.....	69
4.3.1 Ensimmäiset kertomukset.....	70
4.3.2 Ikävuodet 3–4	71
4.3.3 Ikävuodet 5–6	75
4.3.4 Kouluikäiset	76
4.4 Lopuksi	80

5 Lasten keskustelutaitojen kehitys

<i>Minna Laakso</i>	83
5.1 Keskustelun edellytykset	83
5.2 Keskustelun rakenne.....	85
5.2.1 Huomion saaminen ja keskustelun aloittaminen.....	85
5.2.2 Vuorottelu ja keskustelujaksojen rakentuminen	88
5.2.3 Keskustelun lopetus.....	90
5.3 Keskustelun eteneminen	91
5.3.1 Puheenaiheen käsittely	91
5.3.2 Keskustelutoimintojen yhteen liittäminen: esimerkkinä pyytämisen kehitys	92
5.4 Keskustelun ongelmien korjaaminen	94
5.4.1 Lasten oman puheen korjaukset	95
5.4.2 Vanhempien lapsen puheeseen kohdistama korjaus.....	96
5.5 Lopuksi	97

6 Pragmaattisen ymmärtämisen kehitys

<i>Soile Loukusa</i>	103
6.1 Yleistä pragmaattisen ymmärtämisen kehityksestä.....	103
6.2 Pragmaattisen ymmärtämisen varhainen kehitys.....	104
6.3 Viittaavien ilmausten ja moniselitteisten sanojen ymmärtämisen kehitys.....	105
6.4 Epäsuorien ilmausten ja implikaatioiden ymmärtämisen kehitys.....	107
6.5 Ironian ymmärtämisen kehitys.....	108

6.6	Kysymyksiin vastaamisen ja vastauksen perustelemisen välinen suhde	110
6.7	Lopuksi	111

7 Ei-sanalliset keinot lasten vuorovaikutuksessa

	<i>Tuula Tykkyläinen</i>	115
7.1	Vuorovaikutus on sanallisen ja ei-sanallisen yhteistyötä	115
7.2	Kielelle alisteista vai monikanavaista?	117
7.3	Ei-sanallinen aines vuorovaikutusta rakentamassa	119
	7.3.1 Monikanavainen leikki	119
	7.3.2 Puheterapian tehtävävuorovaikutus: ei-sanallinen aines kuntoutuksen välineenä	121
7.4	Lopuksi	123

II LASTEN PRAGMAATTISET VAIKEUDET

8 Autismin kirjon häiriöihin liittyvät pragmaatiikan vaikeudet

	<i>Soile Loukusa</i>	129
8.1	Autismin kirjon määrittelyä	129
8.2	Puutteet kommunikaation perustaidoissa	134
8.3	Vaikeudet pragmaattisessa ymmärtämisessä	135
	8.3.1 Päättytaidot	136
	8.3.2 Kielikuvien, ironian ja huumorin ymmärtäminen	137
	8.3.3 Tunteiden ymmärtämisen vaikeudet	138
8.4	Pragmaattiset itseilmaisun vaikeudet	139
	8.4.1 Ekolalia	139
	8.4.2 Keskustelu- ja kerrontataidot	140
	8.4.3 Prosodiikka	141
8.5	Pragmaattisia vaikeuksia selittäviä teorioita	141
8.6	Lopuksi	143

9 Kielellinen erityisvaikeus ja siihen liittyvät pragmaattiset ongelmat

	<i>Sari Kunnari ja Eeva Leinonen</i>	147
9.1	Kielellisen erityisvaikeuden määrittelyä	147
9.2	Kielellisessä erityisvaikeudessa ilmenevät kielelliset ongelmat	149
9.3	Pragmaattiset ongelmat osana kielellistä erityisvaikeutta	151
9.4	Lopuksi	153

10 Lasten psyykkisiä ja muita häiriötiloja, joihin voi liittyä pragmatiikan vaikeuksia

<i>Irma Moilanen, Leila Paavola ja Soile Loukusa</i>	157
10.1 Psyykkisten häiriötilojen luokittelu	157
10.2 Häiriöiden samanaikainen esiintyminen eli komorbiditeetti	158
10.3 Aivovammat.....	159
10.4 Fragile X -oireyhtymä	161
10.5 Skitsofrenia.....	162
10.6 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö.....	163
10.7 Nykimishäiriöt ja Touretten oireyhtymä.....	164
10.8 Käytöshäiriöt	165
10.9 Ahdistuneisuushäiriöt	167
10.10 Masennus.....	169
10.11 Lopuksi.....	170

III LASTEN PRAGMAATTISTEN TAITOJEN ARVIOINTI

11 Esikielellisten taitojen arviointi

<i>Marja-Leena Laakso</i>	175
11.1 Taustaa esikielellisten taitojen arvioinnille	176
11.2 Mitä arvioidaan eli esikielellisiä keinoja merkitysten ja tavoitteiden jakamiseen	177
11.2.1 Tunneilmaisu ja katse	177
11.2.2 Kommunikaation päämäärät.....	178
11.2.3 Eleet.....	179
11.2.4 Kommunikoiva ääntely	180
11.2.5 Kielen ymmärtäminen.....	180
11.2.6 Esineiden käyttö ja symbolinen eli kuvitteellinen leikki	181
11.3 Keinoja lapsen esikielellisen kommunikaation arviointiin.....	182
11.3.1 Vanhemmat lapsen esikielellisten taitojen arvioijina	183
11.3.2 Lapsen taitojen havainnointi.....	185
11.4 Esikielellisten taitojen riskipiirteiden arviointi	187
11.5 Lopuksi	189

12 Vanhemmilta saadun tiedon käyttö lasten pragmaattisten taitojen arvioinnissa

<i>Anneli Yliherva ja Catherine Adams</i>	195
12.1 Vanhempien arvio lasten kielenkäytön tutkimisessa	195

12.2	Kielellisten testien ja vanhempien arvioinnin välinen luotettavuus	196
12.3	Kielenkäytön arvioinnin lähtökohtia	197
12.4	Lasten kommunikaation kyselymenetelmä	199
12.5	Lasten kommunikaation kysely 2 – kokemuksia seulontamenetelmästä	202
12.6	Lopuksi	207

13 Kielenkäyttötehtävien arvioinnin suuntaviivoja

	<i>Anna-Maija Korpjaakko-Huuhka</i>	211
13.1	Arvioinnin teoreettisia lähtökohtia	211
13.2	Kielen pragmaattiset tehtävät	212
13.3	Kielen informoivat tehtävät	214
	13.3.1 Vuorovaikutuspuhe	214
	13.3.2 Maailman kuvaaminen	215
	13.3.3 Tekstien rakentaminen	216
13.4	Kerrontataitojen arviointi	217
	13.4.1 Lauseyhdistykset	217
	13.4.2 Tapahtumien ajallinen jatkumo	218
	13.4.3 Henkilöiden tunnistettavuus	219
	13.4.4 Viittausketjut ja teemojen muodostaminen	220
	13.4.5 Kertomuksen skemaattinen rakenne	221
	13.4.6 Yhteenvedo: koheesio ja koherenssi	224
13.5	Lopuksi	224

14 Pragmaattisen ymmärtämisen arvioinnin suuntaviivoja

	<i>Soile Loukusa</i>	229
14.1	Arvioinnin moniulotteisuus	229
14.2	Primaari ja sekundaari vaikeus	231
14.3	Pragmaattisten ymmärtämistaitojen arvioinnin lähestymistapoja	232
14.4	Relevanssiteorian hyödyntäminen pragmaattisten ymmärtämistaitojen arvioinnissa	232
	14.4.1 Olennaiseen tietoon suuntautuminen	233
	14.4.2 Kyky hyödyntää kontekstin tarjoamia vihjeitä	234
	14.4.3 Prosessoinnin lopettaminen	235
	14.4.4 Ymmärtämisprosessin tarkastelu	235
14.5	Mielen teoria osana pragmaattisen ymmärtämisen tarkastelua	237
14.6	Omien vastausten perusteleminen	239
14.7	Lopuksi	239

IV LASTEN PRAGMAATTISTEN TAITOJEN KUNTOUTUS

15 Lasten pragmaattisten taitojen kuntoutuksen perusteet

<i>Kaisa Launonen</i>	245
15.1 Pragmaattisten taitojen kuntoutus on tärkeää.....	245
15.2 Kuntoutuksen suunnittelun perusteet.....	246
15.3 Yhteisölliset työskentelymuodot.....	248
15.3.1 Perhe kuntoutusyhteisönä.....	248
15.3.2 Päiväkoti ja koulu kuntoutusyhteisöinä.....	251
15.3.3 Vertaisryhmä kuntoutusyhteisönä.....	252
15.3.4 Yhteisökuntoutuksen vaikuttavuus ja rajat.....	254
15.4 Yksilölliset kuntoutusnäkökulmat.....	254
15.5 Lopuksi.....	257

16 Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen kuntoutuksen keinoin

<i>Kaisa Launonen</i>	261
16.1 Varhaisen vuorovaikutuksen perustekijät kuntoutuksen perustana.....	261
16.2 Ensitieto vanhempien kuntouttavien vuorovaikutuskäytäntöjen käynnistäjänä.....	263
16.3 Varhaiskuntoutuksen viisi lähtökohtaa.....	264
16.4 Poikkeavasti kehittyvän vauvan ja hänen vanhempiansa välinen kiinnittyminen.....	268
16.5 Poikkeavasti kehittyvän vauvan ja hänen vanhempiansa välinen virittyminen ja vuorottelu.....	270
16.6 Arjen toistuvien rutiinien kuntouttava voima.....	273
16.7 Lopuksi.....	275

17 Leikki-ikäisen lapsen kielenkäyttötaitojen kehittäminen

<i>Anne Suvanto</i>	279
17.1 Vanhemmat kerrontataitojen vahvistajina.....	279
17.2 Kirjan lukeminen keskustellen.....	280
17.3 Kerronnan kehittäminen puheterapiassa.....	283
17.4 Sadutus.....	287
17.5 Lopuksi.....	288

18 Tarinat ja sosiaalinen viestintä –

autismin kirjon lapset sosiaalisten tarinoiden käyttäjinä

<i>Eira Suhonen, Piret Vermilä ja Elina Kontu</i>	291
18.1 Autismin kirjo ja vuorovaikutuksen haasteet.....	291

18.2	Sosiaalinen tarina.....	292
18.3	Leikitään sosiaalista tarinaa.....	294
18.4	Lopuksi.....	296
19	Koulun ja opettajan rooli oppilaan kielellisten vaikeuksien tunnistajana ja tukijana	
	<i>Marko Kielinen</i>	299
19.1	Opetuksen mahdollisuus lapsen ja nuoren tukemisessa.....	299
19.2	Toiminnanohjaus	303
19.3	Päiväjärjestyksen rakentaminen lapsen edellytyksin	304
19.4	Kommunikointi ja sosiaalisten tilanteiden vaikeus.....	305
19.5	Luokkatovereille ja koulun henkilökunnalle kertominen.....	309
19.6	Vanhemmat yhteistyökumppaneina.....	309
19.7	Koulun täydennyskoulutus.....	310
19.8	Lopuksi.....	310
	Sanasto.....	313
	Kirjoittajat.....	325